

ПРИНЦИПИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ М. СТЕЛЬМАХОВИЧА

Одним із основних аспектів Державної національної програми „Освіта (Україна ХХІ століття)”, Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ столітті, Закону України „Про дошкільну освіту” та інших державних документів є наголошення на необхідності національного спрямування освіти, врахування у навчально-виховному процесі освітніх закладів ідей української народної педагогіки, яка є основою формування патріотизму і громадянської позиції особи. Дотримання принципів народної педагогіки в освітньому просторі сприяє усвідомленню вихованцями духовних здобутків українського народу, що є особливо актуальним на сучасному етапі розвитку нашої держави.

Провідні ідеї народної педагогіки, збереження традицій національного навчання і виховання стали предметом дослідження І. Беха, Т. Василевської, М. Євтуха, Л. Калуської, Н. Лисенко, О. Любара, О. Сухомлинської, М. Ярмаченка та інших.

Великий внесок у дослідження розвитку української національної системи виховання і навчання зробив М. Стельмахович. Вивчення творчого доробку педагога сприяє формуванню цілісного уявлення про історико-педагогічний процес в Україні. Переосмислення ідей вченого є важливим з огляду на нові проблеми, які виникають як в освіті, так і в суспільстві.

Метою статті є аналіз і обґрунтування основних принципів народної педагогіки у спадщині М. Стельмаховича.

Науково-педагогічна діяльність видатного вченого пов'язана з відродженням народної педагогіки, дослідженням родинного виховання, народознавства й українознавства. Його творчий доробок будувався на засадах духовності. Основні ідеї М. Стельмаховича було відображено, зокрема, в низці публікацій на сторінках газет та журналів («Радянська освіта», «Літературна Україна», «Прикарпатська правда», «Початкова школа», «Радянська школа», «Народна творчість та етнографія», «Українська мова та література в школі», «Дошкільне виховання» та інші), навчальних посібників, монографій. В них висвітлено питання історії й теорії української педагогіки, етнопедагогіки, українознавства, проблеми теорії і практики національного виховання, методики викладання української мови у школі, української родинної педагогіки, родинознавства (фамілістики). Він був автором і співавтором важливих у педагогічній науці концепцій: «Педагогіка народознавства» (1990), «Дошкільне виховання в Україні» (1993), «Шляхи гуманізації педагогічної науки в Україні» (1997), науковим консультантом «Концепції школи нової генерації української національної школи-родини» (1994), яку підготували науковці Інституту українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Вчений долучився до створення системи українського національного виховання

в освітніх закладах, в тому числі – вищих. За його участі було підготовлено вузівські програми з історії педагогіки (1993) та української педагогіки (1993). У цьому ж році ним видано першу в Україні авторську програму з українського родинознавства [5].

Одним із основних принципів, який пронизує дослідження М. Стельмаховича, є принцип народності. Його суть полягає в забезпеченні опори на національну культуру (фольклор, мораль, етнопедагогіку, місцеві звичаї, традиції тощо) через поєднання наукової та народної педагогіки. Моральне, трудове, розумове і фізичне виховання є складовими родинного народного виховання, метою якого є формування українця як особистості, його національної самосвідомості як сукупності уявлень про соціальні норми, усвідомлення себе членом спільноти, основа якої закладається в сім'ї. Система родинного виховання повинна сприяти формуванню уявлень про українську націю, її самобутність, історичний шлях, народні звичаї і традиції. На його думку, «...традиційна українська родина – перша школа любомудрості, національного виховання, світлиця моральних чеснот і благородних вчинків, плекальниця пошанівку рідної мови, народних звичаїв, традицій, свят, обрядів, символів побутової і громадської культури» [3, с. 2].

У процесі дослідження різних аспектів народного виховання М. Стельмахович узагальнив і описав звичаї, традиції, вірування українців щодо виховання і навчання дітей у родині, адже саме у сім'ї прищеплюють повагу до батька, матері, рідних і близьких, вчать працювати, формують почуття справедливості і взаємоповаги, вміння піклуватися про слабших, бути порядними, толерантними, чесними: «Моральний той, хто цнотливий, шляхетний, доброчесний, праведний» [4, с. 159]. В сім'ї формується особистість і її національна свідомість, яку вчений розумів як «...сукупність уявлень про соціальні вартості, норми, що є визначальними для віднесення особистості до національної спільноти українців, включає в себе ознаки відмінності українського "ми" від іншого "не ми". І фундамент її закладається в сім'ї через родинне виховання» [5].

Урахування принципу історизму у навчально-виховному процесі освітнього закладу, на думку вченого, сприятиме прищепленню вихованцям шанобливого ставлення до рідної мови, релігії, героїв, звичаїв і традицій.

Окрім того, провідними принципами народного виховання М. Стельмахович вважав принцип гуманізму і рекомендував вибирати найбільш гуманні і доцільні методи впливу на особистість, що передбачатиме гармонізацію стосунків між людиною і природою, людиною і суспільством («Діти як квіти, полий: то ростимуть», «Добре роби, то й добре усім буде»); природовідповідності із урахуванням специфіки природи у вихованні; зв'язку виховання з життям і працею через залучення вихованців до поширеної на певній території діяльності; врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей, що передбачає посиленість вимог відповідно до досвіду, можливостей і віку

особи; єдності вимог і поваги до особистості дитини; поєднання виховного впливу з розвитком самостійності та ініціативи вихованця тощо.

М. Стельмахович виокремив і обґрунтував галузь етнопедагогіки – народну дидактику як «...відображення здобутків трудящих у галузі освіти й навчання, що виражається у поглядах народу на принципи, зміст і методи навчання та втілення в народній практиці форм і методів озброєння підростаючих поколінь знаннями, вміннями й навичками, розвитку їхніх пізнавальних сил і здібностей, розвитку мовлення дітей» [4, с. 225]. Народна дидактика тісно пов'язана з народним дитинознавством, етнопедагогікою, народною виховною практикою. Вона є вагомим компонентом національної системи виховання і базується на законах природи і суспільства, акцентуючи на визначенні покликання людини в житті, а також на важливих специфічних принципах, дотримання яких уможливорює досягнення високих результатів у навчанні.

Одним із провідних принципів у навчанні, на думку М. Стельмаховича, є принцип послідовності і систематичності, який передбачає поступове, продумане, з поступовим ускладненням подання інформації дитині. Акцентує педагог і на принципах природовідповідності, зазначаючи: «гни дерево, поки молоде, учи дітей, поки малі» і наочності («Краще раз побачити, ніж сто разів почути») та інших. Актуальним залишається принцип виховуючого навчання [4, с. 236].

Підсумовуючи сказане вище, зазначимо, що М. Стельмахович, враховуючи мудрість народу, конкретизував специфічні принципи навчання і виховання, обґрунтувавши їх. Провідною ідеєю творчої спадщини видатного вченого є те, що в основі навчально-виховного процесу має бути народна педагогіка, а показником правильності вибраних методів роботи – щаслива дитина.

Література

1. Богуш А. Українське народознавство в дошкільному закладі / А. Богуш, Н. Лисенко. – К. : Вища школа, 2002. – 407 с.
2. Лисенко Н. Етнопедагогіка дитинства / Н. Лисенко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2011. – 720 с.
3. Стельмахович М. Виховний ідеал української народної педагогіки / Стельмахович М. // Початкова школа. – 1998. – № 6. – С. 1–5.
4. Стельмахович М. Народна педагогіка / М. Стельмахович. – К. : Радянська школа, 1985. – 310 с.
5. <http://lib.mdpu.org.ua>